

Теорія і методологія освіти

Прогнозування інноваційного розвитку загальної середньої освіти: діяльнісний аспект

Катерина ГОРАШ,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу інновацій та стратегій розвитку освіти
Інституту педагогіки НАПН України

Вивчення світових тенденцій розвитку країн дало змогу підтвердити важливу роль інноваційних змін у різних галузях діяльності людини. Інноваційні процеси сприяли зростанню інтелектуальних та економічних ресурсів розвинених держав і забезпечили їх перехід до інноваційної моделі розвитку. Цей досвід є актуальним для України в сучасних умовах соціально-економічної та політичної кризи, подолання якої та забезпечення сталого розвитку держави пов'язано з реформуванням освітньої системи, формуванням громадянського суспільства та розвиненої економіки на основі інноваційних змін.

Дослідження проблеми прогнозування розвитку освітньої системи України, зокрема її складової – загальної середньої освіти, має на меті оновлення методології прогнозування та розроблення сучасного прогностичного інструментарію для забезпечення якості процесу розвитку освіти, передбачення проблем і перспектив інноваційних змін та використання прогнозних оцінок в управлінні навчальними закладами й установами освіти.

Проблемам розвитку освітньої системи в умовах інноваційних змін присвячено праці таких українських учених, як В.Андрущенко, Л.Даниленко, В.Кремень, С.Ніколаєнко, В.Паламарчук, І.Підласий та ін. Науковці обґрунтували принципи і підходи щодо розвитку освіти; визначили закономірності інноваційних освітніх процесів; розробили теоретичні основи інноваційного розвитку загальної середньої освіти та управління інноваційною діяльністю навчальних закладів.

Результати наукових пошуків щодо прогнозування розвитку освіти висвітлено у працях Д.Білі, І.Бестужева-Лади, Д.Фельдштейна, Б.Гершунського, Х.Майнхардта, Г.Хакена та ін. Дослідники розкрили зміст ключових термінів і понять наукового прогнозування; зазначили актуальність прогнозування розвитку освітніх об'єктів; обґрунтували методи і засоби прогностичної діяльності та потребу в якісних педагогічних прогнозах.

У різних галузях науки термін «прогнозування» тлумачиться як: процес обґрунтування кількісних та якісних змін розвитку в майбутньому, передбачення майбутнього стану [1]; метод наукового пізнання

[2]; метод використання інформації [5]; діяльність, результатом якої є розроблені прогнози [6].

Особливості педагогічного прогнозування та прогностичної діяльності вчителя розкрито у роботах М.Амінова, Г.Мюррей, Б.Наумова, О.Сергеєнкової, В.Кутьєва, В.Сухомлинського, Л.Онищук та ін. Дослідники визначають прогнозування як науково обґрунтовану комплексну діяльність, результатом якої є передбачення майбутніх змін у педагогічному процесі в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Діяльнісний підхід у розвитку систем, складові психологічної структури діяльності людини та прогностичну функцію діяльності описано в працях М.Варій, Л.Виготського, О.Леонтьєва, М.Кагана, С.Рубінштейна й інших дослідників. Однак залишаються актуальними для педагогічної науки і практики дослідження діяльнісного аспекту прогнозування розвитку загальної середньої освіти та визначення специфіки й особливостей прогнозування як фахової діяльності.

Метою статті є узагальнення результатів теоретичного дослідження проблеми прогнозування розвитку загальної середньої освіти, зокрема розкриття діяльнісного аспекту на основі визначених і обґрунтованих специфічних особливостей прогнозування як фахової діяльності.

Аналіз наукових джерел і нормативно-правових документів із проблеми дослідження дав змогу з'ясувати, що сучасний етап розвитку загальної середньої освіти характеризується як інноваційний, оскільки оновлення освітньої системи, її структури

і змісту відбувається шляхом розроблення інноваційних ідей та впровадження освітніх інновацій [7].

Інноваційний розвиток загальноосвітнього навчального закладу в педагогічній теорії розглядається як науково обґрунтований, цілеспрямований незворотній процес якісних змін в організації та функціонуванні загальноосвітнього навчального закладу, що забезпечує його перехід в інший якісний стан. Інноваційні процеси передбачають науково-методичний супровід розроблення та застосування інноваційних технологій і методик, що забезпечують якісні зміни властивостей і характерних особливостей процесу розвитку загальноосвітнього навчального закладу [8].

Аналіз стану загальної середньої освіти в Україні показав, що для педагогічної практики характерним є:

- накопичення внутрішнього інноваційного педагогічного потенціалу;
- переосмислення та зміни стратегічних цілей і завдань загальної середньої освіти на різних етапах її розвитку;
- розроблення та реалізація концепцій інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів і методик інтеграції навчальної, виробничої та науково-дослідницької діяльності в навчально-виховному середовищі загальноосвітньої школи;
- впровадження новітніх моделей навчальних закладів загальної середньої освіти (гімназій, ліцеїв, навчально-виховних об'єднань, навчально-виховних комплексів тощо).

Дослідження теоретичних положень і ключових понять із проблеми прогнозування розвитку загальної середньої освіти та аналіз педагогічного досвіду інноваційного розвитку системи загальної освіти дав змогу:

- актуалізувати потребу в фаховому передбаченні результатів (проблем і можливостей) інноваційних змін та розробленні пропозицій і альтернативних шляхів інноваційного розвитку освіти;
- сформулювати та обґрунтувати поняття «прогнозування розвитку загальної середньої освіти»;
- визначити й обґрунтувати особливості та психологічну структуру прогнозування розвитку загальної середньої освіти.

Прогнозування розвитку загальної середньої освіти розглядаємо як науково-організовану діяльність спеціально підготовлених фахівців, що ґрунтується на науковому знанні про процеси еволюції людства, світу, природи; закономірностях розвитку різноманітних систем (соціальних, економічних, політичних, педагогічних тощо) та на сучасних досягненнях науки і техніки; спрямована на фахове розроблення прогнозів про можливий стан освіти та об'єктів її розвитку у ближньому і дальньому майбутньому.

Діяльнісний аспект прогнозування розвитку загальної середньої освіти передбачає визначення й обґрунтування специфічних особливостей

прогнозування як виду діяльності людини та змісту її психологічної структури.

Ми визначили такі особливості прогнозування розвитку загальної середньої освіти як виду діяльності:

1. *Прогнозування розвитку загальної середньої освіти є фаховою діяльністю*, зміст якої – у комплексному дослідженні зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку освіти та встановленні взаємозв'язків між прогнозним фоном і якісними характеристиками (або станом) об'єктів прогнозування з метою передбачення їх змін у процесі розвитку.

Прогнозний фон (сукупність зовнішніх чинників, що впливають на розвиток об'єкту прогнозування [6]) у прогнозуванні розвитку системи загальної середньої освіти утворюють різні фактори циклічного розвитку світу (людини, науки, економіки, соціології, політики, культури, інтеграційних і глобалізаційних процесів тощо [10]), що визначають параметри якісної загальної середньої освіти та вимоги до випускника загальноосвітньої школи.

2. *Методологічне підґрунтя прогнозування розвитку загальної середньої освіти* становлять загальні положення філософії, теорії і практики прогнозування як процесу, діяльності, методу наукового дослідження і прогностичний інструментарій (специфічні методи та засоби прогнозування розвитку освітніх об'єктів).

3. *Прогнозування розвитку загальної середньої освіти охоплює технологічні процеси*, що забезпечують поетапне створення прогнозу стану і змін загальної середньої освіти (виготовлення продукту). Технологія розроблення прогнозу розвитку загальної середньої освіти передбачає такі етапи: *організаційний* (формування науково-педагогічних груп суб'єктів прогнозування розвитку загальної середньої освіти, визначення об'єктів розвитку загальної середньої освіти та прогнозного фону, розроблення нормативно-методичної документації, проведення заходів тощо); *пошуковий* (збір та оброблення інформації про стан об'єкту прогнозування і прогнозний фон); *аналітичний* (системний, порівняльний та інші види аналізу інформації про стан об'єкту прогнозування і дослідження прогнозного фону); *дослідно-продуктивний* (створення варіантів прогнозу розвитку системи загальної середньої освіти, їх оцінювання і відбір, розроблення концепції і програми розвитку загальної середньої освіти на визначений період). Технологія розроблення прогнозу розвитку загальної середньої освіти є системним циклічним процесом надання обґрунтованої наукової інформації про об'єкти освітньої системи для забезпечення якості освіти [10].

4. Особливістю прогнозування розвитку загальної середньої освіти є те, що *точність і об'єктивність прогнозу може бути підтверджена через певний (інколи досить тривалий 10–20 років) період часу*. Тому важливо розробити об'єктивні вимоги до очікуваного результату прогнозування, які слугуватимуть і критеріями оцінювання об'єктивності

прогнозу та визначатимуть основні напрями планування розвитку загальної середньої освіти.

5. *Психологічна структура прогнозування розвитку загальної середньої освіти* ґрунтується на фундаментальних засадах загальної теорії про людську діяльність, компонентами якої є мотив, ціль, об'єкт, суб'єкт, зміст, засоби і результат [3], але їх зміст має специфічні властивості.

Особливістю *мотивації суб'єктів прогнозування розвитку загальної середньої освіти* є гуманістична центрація мотивів [9] на освітніх потребах усіх учасників освітнього процесу з метою реалізації освітніх запитів держави і суспільства.

Цілі прогнозування розвитку загальної середньої освіти спрямовані на вдосконалення освітньої системи та забезпечення її прогресивного розвитку; *головною метою* прогнозування є передбачення позитивних і негативних наслідків змін системи загальної середньої освіти, що зумовлені зовнішніми і внутрішніми чинниками, та розроблення точних прогнозів про стан освітньої системи у ближньому і дальньому майбутньому.

Предметом прогнозування розвитку загальної середньої освіти можуть бути освітні та педагогічні процеси, рівні освітньої системи, зміни об'єктів розвитку загальної середньої освіти (для порівняння, у педагогічному прогнозуванні це – навчально-виховний процес, зміст, методи, форми навчання і виховання).

Об'єктами прогнозування розвитку загальної середньої освіти є: стратегічні цілі національної освіти України; напрями освітньої політики щодо розвитку загальної середньої освіти; освітній менеджмент; зміст і структурні складові системи загальної середньої освіти; економічні чинники розвитку загальноосвітніх навчальних закладів; якісні та кількісні показники професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників та системи освіти.

За змістом прогнозування розвитку загальної середньої освіти значно ширше ніж педагогічне прогнозування, об'єктами якого є складові навчально-виховного процесу, учень, зміст, форми, методи і технології навчання і виховання [4].

Суб'єктами прогнозування розвитку загальної середньої освіти, на нашу думку, можуть бути науково-дослідні інститути (або спеціально створенні на їх базі структурні підрозділи), науково-педагогічний кадровий склад яких має відповідну підготовку; окремі фахівці, які володіють методологією прогнозування освітніх процесів, уміннями та навичками використання сучасного прогностичного інструментарію і специфічними методами, засобами й інструментами прогнозування розвитку освіти; усвідомлюють цілі прогнозування розвитку загальної середньої освіти; мають аналітичні здібності та практичний досвід прогнозування розвитку педагогічних об'єктів, освітніх явищ і процесів; здатні сформулювати науково обґрунтовані судження (прогнози) про майбутній стан освіти та

рекомендації щодо подальшого розвитку освітніх об'єктів і суб'єктів.

Зміст прогнозування розвитку загальної середньої освіти розглядаємо як блочну систему [1], яка регламентує та здійснює наукове, методичне, ресурсне, інформаційне забезпечення всіх дій, завдань, заходів і процесів прогнозування. Складовими цієї системи є: науково-методичний блок (фундаментальні і прикладні розробки, що утворюють науково-методичне підґрунтя прогнозування); нормативний блок (комплекс нормативно-правових документів, що регламентують прогностичну діяльність); організаційний блок (заходи організації та процедури проведення прогнозування); процесуальний блок (методичні рекомендації й інструкції для використання методів, засобів і технологій розроблення прогнозів розвитку загальної середньої освіти).

Отже розвиток загальної середньої освіти є масштабною і складною ієрархією процесів розвитку різних (за сутністю, природою і характером) освітніх об'єктів; до того ж розвиток деяких об'єктів складно передбачити або спланувати. З огляду на це, у прогнозуванні розвитку загальної середньої освіти застосовується система методів і засобів, що утворюють класичні (загальні методи прогнозування розвитку систем) і специфічні (спеціальні методи прогнозування розвитку загальної середньої освіти) та такі групи засобів прогнозування розвитку загальної середньої освіти, як: організаційні (заходи та режимні моменти процесу прогнозування); інформаційно-комунікаційні (комп'ютерні програми, бази даних, веб-інструменти); матеріально-технічні (науково-методична література, технічні прилади та обладнання); комунікативні (комунікативні прийоми і техніки спілкування та взаємодії).

Найважливішим компонентом структури будь-якої діяльності є її результат (перетворений предмет прогнозування на продукт діяльності) [1]. У прогнозуванні це – прогноз (комплекс обґрунтованих суджень про якісний і кількісний стан об'єкту прогнозування у майбутньому). Результати прогнозування розвитку загальної середньої освіти можуть бути представлені у формі: експертних висновків, концепцій розвитку, наукових статей тощо; прогностичних моделей системи загальної середньої освіти, окремих об'єктів розвитку тощо; сценаріїв розвитку (сукупність обґрунтованих припущень про взаємодію суб'єктів розвитку загальної середньої освіти на різних етапах цього процесу; передбачення змісту, форм та якості їхніх відносин: соціальних, громадських, політичних, професійних тощо).

Отже, узагальнення результатів теоретичного дослідження діяльнісного аспекту прогнозування інноваційного розвитку загальної середньої освіти дало змогу зробити висновки й окреслити перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

1. Процес інноваційного розвитку загальної середньої освіти, яка є відкритою і динамічною

системою, потребує передбачення наслідків упродовження освітніх інновацій, розроблення та застосування ефективних технологій і методів прогнозування, які забезпечили б відбір та оброблення прогнозованої інформації (про об'єктивний стан освіти та прогнозний фон) для створення якісних прогнозів розвитку освітніх об'єктів.

2. Аналіз наукових джерел, ключових понять і положень теорії прогнозування розвитку систем, педагогічної прогностики та загальної теорії діяльності людини дав змогу розглядати прогнозування розвитку загальної середньої освіти як науково-організовану діяльність спеціально підготовлених фахівців, яка ґрунтується на науковому знанні про процеси еволюції та закономірності розвитку систем, сучасних досягненнях науки і техніки; спрямована на створення прогнозів про можливий стан освіти та об'єктів її розвитку в майбутньому.

3. Визначені й обґрунтовані специфічні особливості прогнозування як виду діяльності людини та охарактеризований зміст її психологічної структури розкривають діяльнісний аспект прогнозування розвитку загальної середньої освіти.

4. Якісне прогнозування розвитку загальної середньої освіти сприятиме підвищенню якості освітніх процесів, що позитивно вплине на якість людського капіталу країни і розвиток її економіки, науки та громадянського суспільства. Це є важливим для реформування освітньої системи в умовах соціально-економічної та політичної кризи в Україні.

5. Перспективними напрямками подальшого дослідження проблем прогнозування розвитку системи освіти визначено фахову підготовку суб'єктів прогнозування та розроблення й обґрунтування спеціальних технологій оцінювання об'єктивності прогнозів.

Література

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.М. Бойчик. – К.: Атіка, 2002. – 480 с. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/20/1620.html>
2. Бутов Г.Н. Планирование на предприятии / Григорий Николаевич Бутов: Учебное пособие по курсу. – Казань: Издательский отдел «КФ ВГАВТ», 2010. – 89 с.
3. Варій М.Й. Загальна психологія: навчальний посібник / М.Й. Варій. – 2-ге видан., випр. і доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2007. – 968 с.
4. Гершунский Б.С. Образовательная педагогическая прогностика. Теория, методология, практика: Учебное пособие / Б.С. Гершунский. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 768 с.
5. Дикань Н.В. Менеджмент: навч. посіб. / Н.В. Дикань, І.І. Борисенко [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/12920522/menedzhment/metodi_prognozuvannya
6. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Ніколаєнко С.М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України: моногр. / С.М. Ніколаєнко. – К.: Київський Національний торг.-екоп. ун-т, 2008. – 419 с.

8. *Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу*: монографія / [Г.Д. Щекатунова, В.В. Тесленко, А.Д. Цимбалару, К.В. Гораш та ін.]; за наук. ред. Г.Д. Щекатунової. – К.: Педагогічна думка, 2013. – 264 с.
9. Сергєєнкова О.П. Педагогічна психологія: навч. посіб. / [О.П. Сергєєнкова, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.
10. Тодосийчук А.В. Прогнозирование развития системы образования / А.В. Тодосийчук // Образование в документах. – 2008. – №7 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.bim-bad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=994

Анотації

Катерина ГОРАШ

Прогнозування інноваційного розвитку загальної середньої освіти: діяльнісний аспект

У статті висвітлено результати дослідження проблеми прогнозування розвитку загальної середньої освіти. Сформульовано поняття «прогнозування розвитку загальної середньої освіти»; розкрито діяльнісний аспект прогнозування на основі визначених і обґрунтованих специфічних особливостей та психологічної структури прогнозування як фахової діяльності.

Ключові слова: інноваційний розвиток загальної середньої освіти, прогнозування розвитку освіти, діяльнісний аспект прогнозування, психологічна структура прогнозування як фахової діяльності.

Екатерина ГОРАШ

Прогнозирование инновационного развития общего среднего образования: деятельностный аспект

В статье описываются результаты теоретического исследования проблемы прогнозирования развития общего среднего образования. Сформулировано понятие «прогнозирование развития общего среднего образования»; раскрыто деятельностный аспект прогнозирования на основе выявленных и научно обоснованных специфических особенностей и психологической структуры прогнозирования развития общего среднего образования как профессиональной деятельности.

Ключевые слова: инновационное развитие общего среднего образования, прогнозирование развития образования, деятельностный аспект прогнозирования, психологическая структура прогнозирования как профессиональной деятельности.

Kateryna GORASH

Forecasting of innovative development of secondary education: the activity aspect

The article presents some results of a theoretical study on the challenge of predicting the development of the comprehensive secondary education. The author formulated the concept of «predicting the development

of secondary education»; activity aspect disclosed prediction based on identified and evidence-based and the specific characteristics of the psychological structure of forecasting the development of secondary education as a career.

Keywords: innovative development of general secondary education, forecasting the development of education, activity aspect of prediction, psychological structure of forecasting the development of school education as a professional activity.

ПОДІЇ, ЗАХОДИ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Духовні цінності як соціокультурна основа безпеки українського суспільства

Євген КРАСНЯКОВ,

кандидат наук з державного управління, доцент, народний депутат України II–III скликання, головний консультант секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти

17 червня ц.р. з ініціативи народних депутатів України – членів Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, проведено засідання «круглого столу» на тему: «Формування духовної безпеки української нації: теорія, досвід, практика».

Учасники заходу – народні депутати України восьмого і попередніх скликань Верховної Ради України, представники секретаріатів комітетів Верховної Ради України, органів державної виконавчої влади, науковці, педагоги-практики, представники релігійних конфесій України та ЗМІ.

Під час обговорення тематики «круглого столу» констатувалося, що проблема духовної безпеки з кожним роком набуває для України все більшої актуальності та ваги з погляду її вивчення, аналізу й, особливо, практичного втілення та ефективного вирішення. Негаразди, що переживає в роки незалежності українське суспільство, тісно пов'язані з проблемами, суперечностями у сфері духовного життя, рівень та якість якого й гарантує духовну безпеку суспільства.

Безпека в цій сфері є важливим пріоритетом національної безпеки поряд із військовою, політичною, економічною, екологічною та соціальною.

Адже духовність – основа практично всього, що стосується самореалізації особистості, а духовні установки явно або приховано визначають будь-яку діяльність кожної людини і всіх соціальних структур.

Учасники засідання наголосили й на тому, що духовна безпека є невід'ємною частиною національної безпеки, одним із основних індикаторів розвитку держави і визначає систему відносин між суб'єктами суспільного життя, забезпечує сприятливі умови для творчого духовного життя і здорового соціально-морального розвитку, а сформовані духовні цінності є джерелом права і стратегічних політичних завдань, гармонійно поєднуючи духовне, природне

